

Shakir YUSUPOV,

O'zDSMI "Sahna nutqi" kafedrası professori v.b.

“KUZ” SPEKTAKLIDA SHARQ VA SHIMOL ADABIY AN'ANALARINING SAHNA SINTEZI

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti O'quv teatri sahnasida namoyish etilgan “Kuz” spektakli haqida. Asar Shved dramaturgi Avgust Strindbergning hikoyasi va O'zbekiston xalq shoiri Usmon Azimning she'riy satrlari asosida yaratilgan bo'lib, spektaklda ijodiy jamoa, asosiy rollarni ijro etgan yosh san'atkorlar mahorati va asarning g'oyaviy-badiiy ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: sahna san'ati, yosh aktyorlar, pedagogik mahorat, Strindberg, Usmon Azim, Shopen, teatr pedagogikasi, ijodiy jamoa.

Аннотация. В данной статье анализируется спектакль «Осень», представленный на сцене Учебного театра Узбекского государственного института искусств и культуры. Произведение создано на основе рассказа шведского драматурга Августа Стриндберга и поэтических строк народного поэта Узбекистана Усмона Азима. В статье анализируются творческий коллектив постановки, мастерство молодых исполнителей главных ролей, а также идейно-художественное значение спектакля.

Ключевые слова: сценическое искусство, молодые актёры, педагогическое мастерство, Стриндберг, Усман Азим, Шопен, театральная педагогика, творческий коллектив.

Abstract. This article analyzes the play "Autumn," performed at the Educational Theater of the Uzbek State Institute of Arts and Culture. The work is based on a story by Swedish playwright August Strindberg and poetry by Uzbek national poet Usmon Azim. The article examines the creative team, the performances of the young lead actors, and the play's ideological and artistic significance.

Keywords: stage art, young actors, pedagogical mastery, Strindberg, Usmon Azim, Chopin, theatre pedagogy, creative team.

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining O'quv teatri sahnasida yaqinda “Kuz” spektakli namoyish etildi. Ushbu sahna asari – buyuk shved dramaturgi Avgust Strindbergning “Kuz” nomli hikoyasi [1] va O'zbekiston xalq shoiri Usmon Azimning kuz mavsumiga bag'ishlangan she'riy satrlari [2] asosida yaratilgan nodir ijodiy mahsuldir. Spektakl san'atshunoslik fanlari nomzodi, professor Temur Rashidov tomonidan sahnalashtirilgan bo'lib, kursning badiiy rahbari

– professor Mahmud Rashidov [3]. Spektakl GITS festivalida birinchi o'rinni egalladi, bu esa butun ijodiy jamoa – ham ustozlar, ham yosh san'atkorlarning munosib e'tirofi bo'ldi.

Spektaklning yaratilish jarayonida bir qator ta'lim fanlari bo'yicha ustozlarning birlashgan pedagogik mehnati o'z aksini topdi. «Aktyorlik mahorati» fani bo'yicha dotsent Shavkat Rasulov va O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan artist, dotsent Muhabbat Gulyamova

tomonidan yillar davomida shakllangan aktyorlik asoslari yosh san'atkorlarning sahna ijrosida yaqqol namoyon bo'ldi. Ayniqsa, personajlarning ichki kechinmalarini mimika va plastika orqali bera olish, har bir dialogda tirik aloqa o'rnatish mahorati Rasulov va Gulyamovaning chuqur pedagogik ta'sirini ko'rsatadi [4].

"Sahna nutqi" fani bo'yicha kafedra dotsentlari Isaktoy Jumanov va Umida Ibragimova mehnati spektaklda ayniqsa sezilarli. Ijrochilarning nutqi aniq, ifodali va sahna talablariga to'la javob beradigan darajada. So'zning vazni, pauzalar, intonatsiya – bularning barchasi tomoshabinga matn mazmunini nafaqat eshittirish, balki his ettirish imkonini bergan. Sahna nutqi – aktyorning ko'rinmas, ammo eng kuchli qurolidir; ushbu spektaklda ijrochilarning har bir jumlasida ana shu quroldan mohirona foydalanishni kuzatish mumkin [5].

"Raq's" fani bo'yicha professor Nasiba Abrayqulova rahbarligida o'zlashtirilgan plastik madaniyat spektaklning umumiy estetik qiyofasini belgilovchi muhim omilga aylandi. Harakatlarning musiqa bilan sinxronligi, tananing ifoda vositasi sifatidagi mahorati – bularning barchasi professor Abrayqulovaning chuqur mutaxassislik tayyorgarligi samarasidir.

"Vokal" fani bo'yicha dotsent Aynisa Yuldasheva rahbarligida shakllangan ovoz madaniyati ijrochilarning nutqiy va kuylovchilik qobiliyatida o'z ifodasini topgan. Spektaklda ovoz nafaqat so'z tashuvchi, balki hissiy ma'no tashuvchi vositaga aylangan. "Plastika" fani bo'yicha dotsent Olga Ostanina o'z o'quvchilariga ana shu ma'noli plastikani – harakat orqali gapirish san'atini singdirishda muvaffaq bo'lgan.

Musiqiy bezakni tayyorlagan Hilola Xolmatova Frederik Shopen asarlarining tarjimonlik talqinlaridan muvaffaqiyatli foydalandi [6]. Shopen musiqasining melanxolik va falsafiy ruhi Strindberg dramaturgiyasi va Usmon Azim she'riyatiga g'oyaviy hamohang bo'lib, sahnada yaxlit, birbirini to'ldiruvchi emotsional muhit yaratdi. Noktyurnlar va prelyudiyalar orqali yaratilgan musiqiy fon spektaklning har bir lahzasida o'z o'rnini topgan.

Spektaklda uch avlod vakillari obrazlari markaziy o'rinni egallaydi. Kichik avlodni Sh.Hakimov va A.Nuruddinova ijro etishdi. Yosh aktyorlarning sahnaga ishonchi, obrazga kirib ketish erkinligi va partnyor bilan muloqoti alohida diqqatga sazovordir. Shohrux Hakimov o'z personajining samimiy dunyoqarashini va his-tuyg'ularining kengligini tabiiy tarzda ochib berdi. Aziza Nuruddinova esa nozik ichki kechinmalarni, ayolning sezgiriligini va yoshlik umidini mimika va nutq orqali jonli aks ettirdi.

O'rta avlodni Ramziddin Lutfullayev va Oydinoy Islomjonova ijro etdi. R.Lutfullayev sahnada psixologik holat va xarakterning keskin ziddiyatlarini ko'rsata bildi. Uning personaji hayot va muhabbat haqidagi og'riqli savollar bilan yuzlashgan, lekin hayotga nisbatan umidini yo'qotmagan inson sifatida ishonarli chiqqan. O.Islomjonova esa ayolning ichki kuchini, kechirimlilikini va oila uchun kurashini zo'r mahorat bilan ifoda etdi.

Katta avlodni Shahina Istatqulova va Sardor Azimov ijro etdi. Shahina Istatqulova umrbod yig'ilgan hayotiy tajribani, keksalik nafosatini va onalik mehrini sahnada haqiqiy inson hissiyotlari darajasida gavdalantirdi. S.Azimov esa chindan ham pishiq aktyorlik mahoratini namoyish etib, o'z personajining qariyb bir umr dardini tana tili va nutq orqali mukammal chiqardi. Uch avlodning sahnadagi o'zaro munosabati asarning bosh g'oyasini – vaqt o'tishi, avlodlar davomiyligi va insoniy yaqinlik mavzularini to'la ochib berdi.

Spektaklning asosiy badiiy xususiyati – ikki buyuk adabiy an'ananing organik birikuvidir. Avgust Strindberg (1849–1912) – shved adabiyotining buyuk vakili, uning asarlari jiddiy psixologik va kuchli dramatism bilan ajralib turadi. Usmon Azimning she'riy satrlari esa asarga Sharqona lirizm va falsafiy teranlik baxsh etadi. Shoirning kuz faslini inson ruhiyatining ko'zgusi sifatida tasvirolovchi she'rlari spektaklning emotsional qatlamini boyitadi:

*Kuz – mening sen tomon uzatgan qo'lim,
Boqqa cho'z qo'lingni... Yarashamizmi?
Osmonga qaragin, kengayib ketdi,
Qancha g'ussa bo'lsa sig'ar olamga.*

Ushbu satrlar spektaklning bosh mavzusi – kechirishni, bir-biriga yaqin bo'lishni juda aniq va teran ifodalaydi. Shoirning boshqa she'ridan olingan:

*Zamin bilan osmon – sen-u menman,
Sahar bilan oqshom – sen-u menman.
Yer-u osmon aro bir ishq bordir –
Ishqdan bunyod hijron – sen-u menman.*

satrlari spektakl vujudini to'ldirgan muhabbat va firoq falsafasini ifoda etadi. Yana bir she'rdan olingan:

*Qahraton o'tinchi – to'nmoq o'tinchi,
Bahor o'tinchidir – unmoq o'tinchi.
Yoz ham o'tinchidir – to'lmoq o'tinchi –
Faqat kuzak cheksiz – so'lmoq cheksizdir.*

satrlari asarning umumfalsafiy xulosasini ifodalab, Strindberg matnining g'oyaviy markazini yanada chuqurlashtiradi. Ikki madaniyatning – Shimol sovuqligi va Sharq issiq qalbining – bir sahnada jamlanishi spektaklni noyob hodisaga aylantirdi.

O'quv teatri direktori Nurilla Usmonov tashkiliy

masalalarni uddalashda ijodiy jamoaga muhim ko'mak ko'rsatdi. Spektaklning sahnaga qo'yilishi barcha ijodiy, pedagogik va tashkiliy kuchlarning uyg'un harakati natijasida amalga oshdi [7].

“Kuz” spektakli teatr san'atining maqsadi nima ekanini yana bir bor eslatdi. Tomoshabinni baland pardalar bilan emas, inson qalbini titratuvchi sokin savollar orqali o'yga cho'mdirgan bu asar vaqt o'tib borgan sari nima yo'qoladi? Bizdan nima qoladi? Odamlar orasidagi haqiqiy yaqinlik nima? – degan savollarga har bir tomoshabin o'zi javob topishiga imkon yaratadi. U nafaqat tomosha, balki ruhiy poklanish, qalbgga aytilgan sukut so'zidir.

Xulosa qilib aytganda, “Kuz” spektakli O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutida olib borilayotgan yuksak pedagogik mehnatning samarasi, yosh avlodga berilayotgan professional ta'limning yaqqol namunasidir [8]. GITS festivalidagi birinchi o'rin esa butun ijodiy jamoaning – ustozlar va shogirdlarning birgalikdagi mehnatiga berilgan munosib bahodir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Стриндберг А. Танланган асарлар. – Москва: Искусство, 1986. – 510 с.
2. Usmon Azim. Ishq dostoni: She'rlar. – Toshkent: Sharq, 2005. – 224 b.
3. Rahimov T.R. O'zbek teatri tarixi. – Toshkent: Fan, 2010. – 312 b.
4. Станиславский К.С. Актёрлик санъатида ўзингни тайёрлаш. – Москва: Искусство, 1985. – 479 с.
5. Петрова А.Н. Сценическая реч. – Москва: Искусство, 1981. – 292 с.
6. Козлянинова И.П., Чарели Э.М. Тайны нашего голоса. – Екатеринбург: Диамант, 1992. – 320 с.
7. Normatov A.B. Pedagogik muloqot madaniyati. – Toshkent: TDPU, 2020. – 88 b.
8. Karimova M.S. Bolalar san'at maktablarida integratsiyalashgan ta'lim. – Toshkent: O'zDSMI, 2021. – 76 b.